

УДК 340.12

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.1.11>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ПРОПОРЦІЙНОСТІ ПРИ ПОСИЛЕННІ САНКЦІЙ ПРАВОВИХ НОРМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Павлюк Д. В.,
*здобувачка вищої освіти третього
освітньо-наукового рівня вищої освіти,
доктор філософії Навчально-наукового
інституту права Київського Національного
університету імені Тараса Шевченка
ORCID: 0009-0002-0211-6528*

Павлюк Д. В. Реалізація принципу пропорційності при посиленні санкцій правових норм в умовах воєнного стану в Україні.

В роботі авторкою проаналізовано принцип пропорційності як ключовий критерій легітимності санкцій у правових нормах в умовах воєнного стану. На підставі проведеного аналізу доктринальних підходів до характеристики принципу пропорційності та його реалізації встановлено, що застосування санкцій державою повинно відповідати легітимним цілям захисту національної безпеки, громадського порядку та інших суспільно значущих інтересів, водночас забезпечуючи мінімізацію втручання у права і свободи людини.

Визначено, що принцип пропорційності реалізується через поетапну оцінку доречності, необхідності та адекватності обмежувальних заходів, а також через обов'язок держави обирати найменш обтяжливі засоби досягнення поставленої мети. Виокремлено загальні критерії пропорційності санкцій у правовій нормі в умовах воєнного стану, зокрема їх легітимну мету, диференціацію залежно від тяжкості правопорушення та обставин його вчинення, правову визначеність і передбачуваність, а також наявність ефективного контролю за їх застосуванням. Проаналізовано вітчизняне законодавство, зокрема статтю 407 Кримінального кодексу України та зміни, внесені Законом № 2117-IX від 03.03.2022, що передбачають диференціацію санкцій залежно від тяжкості правопорушення, обставин вчинення діяння та статусу суб'єкта, як приклади реалізації принципу пропорційності.

Обґрунтовано, що реалізація принципу пропорційності потребує оцінки доцільності та необхідності заходів, вибору найменш обтяжливих із них, а також забезпечення чіткості й передбачуваності санкцій.

Встановлено, що порушення принципу пропорційності може призводити до дисбалансу між тяжкістю правопорушення та суворістю покарання, що підриває легітимність правового режиму воєнного стану та довіру до державних інститутів.

Висвітлено, що принцип пропорційності є універсальним критерієм легітимності обмежувальних заходів держави, який забезпечує баланс між суспільними інтересами та захистом прав громадян, а також є ключовим механізмом запобігання свавілля органів публічної влади. В якості висновку, доведено, що пропорційність санкцій виступає універсальним механізмом забезпечення балансу між публічними інтересами та захистом прав і свобод громадян у надзвичайних умовах.

Ключові слова: пропорційність, санкції, легітимність, воєнний стан, права людини, обмеження прав.

Pavliuk D. V. The principle of proportionality as a criterion for the legitimacy of sanctions under martial law.

The paper analyzes the principle of proportionality as a key criterion for the legitimacy of sanctions in legal norms under martial law. Based on an examination of doctrinal approaches to the characterization of the principle of proportionality and its implementation, it is established that the imposition of sanctions by

the state must correspond to the legitimate objectives of protecting national security, public order, and other socially significant interests, while at the same time ensuring the minimization of interference with human rights and freedoms.

It is determined that the principle of proportionality is implemented through a phased assessment of the appropriateness, necessity, and adequacy of restrictive measures, as well as through the obligation of the state to choose the least burdensome means of achieving the intended objective. The general criteria for the proportionality of sanctions in legal norms under martial law are identified, including their legitimate aim, differentiation depending on the severity of the offense and the circumstances of its commission, legal certainty and predictability, as well as the existence of effective control over their application. The national legislation is analyzed, in particular Article 407 of the Criminal Code of Ukraine and the amendments introduced by Law No. 2117-IX of March 3, 2022, which provide for the differentiation of sanctions depending on the severity of the offense, the circumstances of the act, and the status of the subject, as examples of the implementation of the principle of proportionality.

It is substantiated that the effective implementation of the principle of proportionality requires an assessment of the expediency and necessity of measures, the selection of the least burdensome alternatives, as well as ensuring the clarity and predictability of sanctions.

It is established that a violation of the principle of proportionality may lead to a disproportion between the severity of the offense and the strictness of the punishment, thereby undermining the legitimacy of the legal regime of martial law and public trust in state institutions.

It is emphasized that the principle of proportionality is a universal criterion for the legitimacy of state restrictive measures, ensuring a balance between public interests and the protection of citizens' rights, and serving as a key mechanism for preventing arbitrariness on the part of public authorities. As a conclusion, it is proven that the proportionality of sanctions acts as a universal mechanism for ensuring a balance between public interests and the protection of citizens' rights and freedoms in emergency conditions.

Key words: proportionality, sanctions, legitimacy, martial law, human rights, restriction of rights.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану держава вимушена запроваджувати обмежувальні заходи та санкції, що впливають на права і свободи громадян з метою забезпечення національної безпеки, оборони держави, охорони громадського порядку та захисту життя і безпеки населення. Зазначені легітимні цілі закріплені, зокрема, у Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Водночас інтенсивність таких обмежень нерідко створює ризик перевищення необхідного рівня втручання, що може підірвати довіру суспільства до державних інститутів та ставити під сумнів легітимність правового регулювання. За цих обставин особливої актуальності набуває принцип пропорційності, який визначає допустимі межі обмеження прав і свобод та вимогу співмірності санкцій із зазначеними легітимними цілями держави. Недостатня конкретизація критеріїв пропорційності та відсутність уніфікованого підходу до розуміння санкцій у науковій та практичній площині створюють проблеми ефективного застосування права в умовах воєнного стану.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення принципу пропорційності як критерію, що дозволяє оцінювати співмірність санкцій правових норм із легітимними цілями держави в умовах воєнного стану, забезпечуючи баланс між суспільними інтересами та правами громадян.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика принципу пропорційності досліджувалася такими науковцями, як М. В. Костицький, М. І. Козюбра, С. В. Шевченко, Б. Шлоер, С. П. Погребняк, Б. А. Тоцький, А. Р. Марченко, В. І. Теремецький. Внесок вказаних авторів полягає у висвітленні теоретичних основ принципу пропорційності, його історичного розвитку, універсальності застосування та значення для забезпечення балансу між публічними інтересами і правами людини. Водночас у науковій літературі недостатньо дослідженими залишаються питання реалізації принципу пропорційності як критерію оцінки посилення санкцій правових норм в умовах воєнного стану.

Вклад основного матеріалу. Запровадження в Україні правового режиму воєнного стану об'єктивно зумовлює встановлення тимчасових обмежень щодо реалізації окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина.

З позицій правового позитивізму такі заходи можуть розглядатися як погіршення правового становища населення, оскільки вони призводять до звуження обсягу гарантованих прав. Водночас від-

повідні обмеження є вимушеними та обґрунтованими, адже спрямовані на забезпечення публічного порядку, безпеки та належного функціонування держави в умовах особливого правового режиму. [1, с.23].

У правовій державі недопустимість надмірного втручання публічної влади у сферу індивідуальної свободи виступає базовою методологічною засадою. Держава наділяється повноваженням обмежувати права людини лише за наявності об'єктивної необхідності та за умови, що вжиті заходи є співмірними з легітимною метою, задля якої вони запроваджуються. Саме така вимога знаходить свій нормативний вираз у принципі пропорційності, який також розглядається як принцип розмірності або адекватності. Його зміст ґрунтується на положенні про те, що реалізація загального інтересу не може здійснюватися шляхом фактичного нівелювання свободи окремої особи. [2, с.166].

За таких умов особливої актуальності набуває проблема визначення критеріїв пропорційності застосування санкцій як форми владного втручання у сферу прав і свобод людини. У теорії права принцип пропорційності виступає ключовим інструментом оцінки співвідношення між легітимною метою запровадження санкцій та інтенсивністю тимчасового обмеження реалізації прав і свобод людини і громадянина, а також прав та інтересів юридичних осіб, що виникає внаслідок їх застосування. Аналіз зазначеного принципу дозволяє окреслити межі допустимого втручання держави у сферу реалізації прав і свобод та обґрунтувати його значення як критерію легітимності санкцій у правовому режимі воєнного стану.

С.В. Шевченко розглядає принцип пропорційності як загально-правовий, універсальний принцип, що знаходить своє втілення у різних галузях права як механізм досягнення балансу між конкуруючими інтересами, а також як інструмент правомірного обмеження прав і свобод [3, с. 107].

У науковій літературі висловлюється позиція, відповідно до якої уявлення про пропорційність та окремі елементи її змісту були сформовані ще в період античності та європейського середньовіччя [4, с. 3].

Арістотель пов'язував поняття справедливості з дотриманням пропорції, наголошуючи, що відхід від пропорційності породжує несправедливість. Водночас оформлення пропорційності саме як самостійного правового принципу пов'язується з розвитком німецької правової доктрини. Перші прямі згадки про принцип пропорційності датуються 1799 роком і пов'язані з працями Вальтера Єллінека, який розглядав його як засадничий принцип поліцейського права. Частина дослідників вбачає витoki цього принципу в законодавчих актах, запроваджених за правління Фрідріха Великого, зокрема в Кодексі публічного права, положення якого обмежували дискрецію органів державної влади у сфері поліцейської діяльності, дозволяючи застосування лише таких засобів, які були необхідними для підтримання громадського порядку, спокою та безпеки. Інші науковці пов'язують подальший розвиток принципу пропорційності з Пруським загальним земельним правом (*Allgemeines Landrecht*). Так, у 1791 році розробник його проекту Карл Готтліб Сварець підкреслював, що пропорційність є основоположним принципом публічного державного права, відповідно до якого держава, за наявності необхідності, вправі лише обмежувати свободу окремої особи настільки, наскільки це є необхідним для забезпечення свободи та безпеки всіх [5, с. 294-295].

На думку Б.А. Тоцького, принцип пропорційності не зводиться виключно до категорії загального принципу права, що окреслює напрями та зміст правового регулювання, оскільки в сучасній правовій доктрині він дедалі частіше розглядається як базовий нормативний стандарт. За своєю суттю принцип пропорційності функціонує як імперативна норма первинного права, яка залежно від сфери застосування набуває різних модифікацій, кожна з яких регулює окремий рівень правових відносин, що свідчить про його здатність до гнучкої адаптації. Автор зазначає, що узагальнений аналіз реалізації цього принципу в окремих галузях міжнародного права дозволяє виокремити три його основні варіанти. Перший горизонтальний, або міждержавний, який застосовується, зокрема, у сфері міжнародно-правового регулювання контрзаходів і санкцій, включно з інститутом самооборони, та спрямований на визначення співмірності між порушенням норм міжнародного права з боку однієї держави та допустимою реакцією з боку іншої. Другий діагональний стосується рівня індивідуальної поведінки й охоплює співвідношення між публічними інтересами держави та приватними інтересами окремих осіб, зокрема у сфері захисту прав людини, міжнародного гуманітарного права або захисту інвестицій. Третій вертикальний характеризує баланс між загальносвітовими суспільними інтересами (наприклад, у межах режиму вільної торгівлі) та приватними, у тому числі економічними, інтересами окремих держав [6, с. 614-615].

А.Р. Марченко висловлює подібну думку і зазначає, що судження щодо пропорційності будується як триетапний процес, що включає оцінку доречності, необхідності та власне адекватності заходів. За критерієм доречності аналізується чи відповідає обрана дія поставленій меті, що дозволяє перевірити узгодженість заходів органу адміністрації із суспільним інтересом. Така перевірка одночасно захищає права окремих осіб від надмірного втручання влади та забезпечує ефективне виконання адміністративних функцій, спрямованих на досягнення позитивних результатів для громади. Відповідно, рішення мають бути не лише ефективними для досягнення цілей, але й мінімізувати шкоду приватним правам. Цей підхід також відповідає принципу репрезентативності, адже орган публічної адміністрації представляє та захищає інтереси всього суспільства, прагнучи досягти балансу між різними соціальними ситуаціями. Наступний етап оцінки це перевірка необхідності заходу, тобто виправданості його застосування навіть за умови вибору найменш обтяжливого засобу серед доступних альтернатив. Орган публічної адміністрації зобов'язаний обґрунтувати свій вибір, продемонструвавши, що він розглянув різні способи досягнення публічного інтересу і обрав той, що завдає мінімальної шкоди індивідуальним правам. Останній етап стосується адекватності або пропорційності у вузькому розумінні, що передбачає оцінку допустимості обмежень, які накладаються на окремих громадян задля реалізації інтересів суспільства [7, с. 31].

Принцип пропорційності у національній правовій системі України є невід'ємною частиною конституційного правопорядку, що забезпечує як баланс між правами людини та публічними інтересами, так і мінімізацію втручання в права конкретної особи, що є важливим гарантом від свавілля з боку органів державної влади. Він забезпечує те, що обмеження прав людини є необхідними, обґрунтованими, виправданими, адекватними та відповідними важливості захищених публічних інтересів [8, с. 348].

У практиці міжнародних судових органів принцип пропорційності послідовно використовується як інструмент перевірки того, чи відповідають заходи держави, що обмежують права людини, легітимним суспільним цілям. У межах такого підходу застосовується поетапна модель оцінювання, яка передбачає, по-перше, встановлення придатності конкретного заходу для досягнення визначеної мети, по-друге, з'ясування можливості досягнення цієї мети за допомогою альтернативних, менш обтяжливих для особи засобів, що забезпечує використання найбільш ефективного та водночас мінімально втручання, і, по-третє, остаточну перевірку того, чи не призводить обраний захід до надмірного обмеження прав порівняно з очікуваним публічним результатом. Таким чином, у відповідь на пропорційність обмеження повинні бути відповідними, доречними і здатними досягати мети (1); вони повинні бути необхідними для досягнення таких цілей, не виходячи за рамки необхідного (2); вони повинні бути доречними, врівноважуючи мету та вплив (3) [6, с. 615].

В умовах збройної агресії та запровадження правового режиму воєнного стану особливої важливості набуває забезпечення балансу між захистом прав людини та реалізацією публічних інтересів, оскільки держава вимушена обмежувати окремі права і свободи громадян задля гарантування національної безпеки, оборони, збереження територіальної цілісності та суверенітету. При цьому обмеження повинні здійснюватися з дотриманням принципу пропорційності, що стосується, зокрема, таких прав, як свобода пересування, свобода слова, право на підприємницьку діяльність та користування майном.

Використання принципу пропорційності в умовах правового режиму воєнного стану дозволяє оцінити, наскільки запроваджені обмеження є обґрунтованими, необхідними та співмірними із легітимними цілями держави, що виникають у зв'язку з веденням воєнних дій. Забезпечення пропорційності обмежень прав і свобод людини сприяє мінімізації ризику свавільних рішень з боку державних органів та водночас гарантує захист прав громадян навіть у надзвичайних умовах. У цьому значенні принцип пропорційності виступає ключовим інструментом підтримання демократичних стандартів у діяльності держави [8, с. 352].

В.І. Теремецький зазначає, що в умовах воєнного стану існує ризик перевищення меж допустимих обмежень прав людини з боку державних органів. Тому принцип пропорційності є важливим інструментом, який дозволяє уникнути свавілля з боку влади і забезпечити дотримання правових стандартів. Однак на практиці виникає низка проблем, зокрема складність оцінки пропорційності обмежень, відсутність чітких критеріїв для визначення їх правомірності, а також необхідність швидкого реагування на загрози безпеці. Існують також труднощі у забезпеченні ефективного судового контролю за

дотриманням принципу пропорційності. Зокрема, суди повинні мати можливість оперативно оцінювати обґрунтованість обмежень прав і свобод, що накладаються державою. Це вимагає відповідної підготовки суддів, їхньої здатності до аналізу складних правових ситуацій, а також забезпечення незалежності судової гілки влади, що є особливо важливим в умовах введення правового режиму воєнного стану [8, с. 355].

Принцип пропорційності набуває особливої значущості не лише для оцінки законності обмежень прав і свобод громадян, а й як ключовий критерій легітимності застосовуваних державою санкцій. Саме через призму пропорційності визначається чи відповідають обмежувальні заходи цілям національної безпеки, оборони та захисту суверенітету, та чи не перевищують вони необхідний рівень втручання у права окремих осіб. Це дозволяє оцінити співвідношення між суспільними інтересами та приватними правами, встановлюючи межі допустимого втручання держави. Відтак принцип пропорційності стає не лише теоретичною основою оцінки державних дій, а й практичним механізмом забезпечення легітимності санкцій під час правового режиму воєнного стану, що є центральною темою подальшого дослідження.

У межах дослідження принципу пропорційності санкцій в умовах воєнного стану стаття 407 Кримінального кодексу України [9] є наочним прикладом диференціації покарань залежно від ступеня суспільної небезпеки правопорушення. Законодавець передбачає різні види та розміри санкцій залежно від тривалості самовільного залишення військової частини, повторності правопорушення, статусу військовослужбовця та обставин вчинення діяння, зокрема у бойовій обстановці або під час воєнного стану. Таке регулювання ілюструє реалізацію принципу пропорційності у санкційній сфері: чим вищий ризик для безпеки держави та організації військової служби, тим суворіше передбачене покарання.

Наприклад, самовільне залишення військової частини на строк понад один місяць карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, тоді як аналогічне порушення у бойовій обстановці або під час воєнного стану передбачає значно більш суворе покарання – від п'яти до десяти років. Одночасно стаття 407 КК України забезпечує чітке визначення меж санкцій та критеріїв їх застосування, що відповідає вимогам правової визначеності та передбачуваності, необхідним для дотримання принципу верховенства права навіть у надзвичайних умовах. Така структура санкцій дозволяє державі адекватно реагувати на порушення, які становлять серйозну загрозу безпеці та функціонуванню Збройних Сил України, водночас забезпечуючи дотримання принципу пропорційності щодо тяжкості вчиненого діяння.

Ще одним прикладом посилення санкцій правових норм в умовах воєнного стану стало те, що 03.07.2022 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України № 2117-IX, яким частини четверті статей 185, 187, 189 та 191 КК доповнено кваліфікуючою ознакою «вчинення злочинів в умовах воєнного або надзвичайного стану» [10]. Метою цього закону було посилення кримінальної відповідальності осіб, які в умовах воєнного стану вчиняють дії, що загрожують безпеці або порядку, зокрема руйнування приміщень, залишення без нагляду майна, порушення правил евакуації населення, ігнорування сигналів повітряної тривоги чи комендантської години. Після набрання чинності зазначеними положеннями, такі дії почали кваліфікуватися не як адміністративні чи незначні правопорушення, а як тяжкі кримінальні злочини, що призвело до можливого дисбалансу між тяжкістю вчиненого діяння та суворістю покарання, передбаченого Кримінальним кодексом.

Внесені зміни до кримінального законодавства призвели до збільшення кількості кримінальних проваджень і перевантаження органів досудового розслідування, неможливість забезпечення ефективного розслідування всіх кримінальних правопорушень. Аналіз вироків судів в Єдиному державному реєстрі судових рішень за формулюванням «ч. 4 ст. 185 КК і призначити» за період з 07.03.2022 р. до 07.08.2025 р. система нараховує 1884 вироків. Більшість вироків містять покарання у виді 5 років позбавлення волі з подальшим звільненням засуджених від його відбування з випробуванням відповідно до ст. 75 КК та застосування ст. 69 КК. Очевидно суди, усвідомлюючи невідповідність санкції статті тяжкості правопорушення, передбаченої в ч. 4 ст. 185 КК, приймають такі рішення. Однак така практика застосування ст. 75 КК спотворює сутність інституту звільнення від відбування покарання, не призначеного для нівелювання суворості кримінального закону [11, с. 117].

Аналіз практики застосування санкцій у період воєнного стану наочно демонструє, що реалізація принципу пропорційності є ключовим критерієм їх легітимності. Пропорційність у цьому контек-

сті означає, що обмежувальні або каральні заходи держави мають суворо відповідати тяжкості порушення суспільних інтересів та потенційній шкоді, завданій державі або громадянам, і не можуть перевищувати меж, необхідних для досягнення встановленої мети. Такий підхід дозволяє уникнути ситуацій, коли формальне застосування санкції призводить до дисбалансу між громадською безпекою та захистом прав і свобод окремих осіб, що, у свою чергу, підриває довіру до державних інститутів та легітимність правового регулювання в цілому.

Принцип пропорційності санкцій не обмежується механістичним зіставленням тяжкості діяння та суворості покарання. Він вимагає комплексного оцінювання всіх обставин, що визначають суспільну небезпеку порушення, потенційний ризик для прав інших осіб і державних інтересів, а також соціально-економічні та гуманітарні наслідки застосування конкретної санкції. Важливо, що принцип пропорційності виступає не лише обмежувальним механізмом для держави, а й гарантією правового балансу, який дозволяє підтримувати законність та справедливість навіть у надзвичайних умовах.

На основі проведеного дослідження можна сформулювати конкретні критерії пропорційності застосування санкцій у правовій нормі в умовах воєнного стану, що дозволяє забезпечити баланс між легітимними цілями держави та захистом прав і свобод людини.

По-перше, санкція повинна переслідувати легітимну мету держави, а саме захист суспільного інтересу, забезпечуючи національну безпеку, оборону, громадський порядок або права інших осіб і при цьому не перевищувати необхідний рівень втручання в індивідуальні права.

По-друге, вона має передбачати диференціацію відповідальності залежно від конкретних обставин, включно з тяжкістю діяння, соціальним статусом суб'єкта та наслідками його поведінки, що забезпечує співмірність заходів.

По-третє, легітимність санкції визначається її передбачуваністю та правовою визначеністю, що дає змогу особам усвідомлювати можливі наслідки своїх дій та сприяє довірі до правової системи.

По-четверте, санкція має забезпечувати мінімізацію шкоди для прав і свобод окремих осіб, тобто її застосування не повинно створювати надмірного тягаря або непропорційних обмежень порівняно з досягнутою суспільною метою. Це означає, що навіть у надзвичайних умовах державні органи повинні шукати альтернативні, менш обтяжливі засоби досягнення результату, забезпечуючи баланс між ефективністю заходу та захистом індивідуальних прав.

По-п'яте, санкція повинна підлягати належному контролю, включно з судовим або адміністративним наглядом, що гарантує її відповідність принципу пропорційності на практиці. Такий контроль дозволяє оперативно виявляти випадки надмірного втручання або невинного обмеження прав і забезпечує можливість корекції заходів, підтримуючи легітимність державних дій та довіру суспільства до правової системи навіть в умовах воєнного стану.

Таким чином, принцип пропорційності виступає ключовим критерієм легітимності обмежувальних заходів держави в умовах воєнного стану, дозволяючи оцінити, чи є такі заходи співмірними з легітимними цілями держави та не перевищують необхідного рівня втручання у права і свободи громадян.

Висновки. Проведений аналіз показав, що принцип пропорційності є центральним критерієм оцінки легітимності застосування санкцій під час правового режиму воєнного стану. На основі досліджених наукових джерел встановлено, що ефективне регулювання обмежувальних заходів потребує суворої відповідності між легітимною метою держави та інтенсивністю втручання у права і свободи громадян. Запровадження санкцій без урахування принципу пропорційності може призвести до дисбалансу між суспільними інтересами та індивідуальними правами, що ставить під сумнів легітимність дій держави навіть у надзвичайних умовах.

Дослідження конкретних прикладів, зокрема диференціації санкцій у статті 407 КК України та посилення кримінальної відповідальності за Законом № 2117-IX, дозволило аргументовано визначити основні критерії пропорційності санкцій. Було встановлено, що ефективна санкційна політика повинна передбачати співмірність заходів із тяжкістю порушення, враховувати індивідуальні обставини суб'єкта, наслідки його дій, а також забезпечувати передбачуваність і правову визначеність. Аналіз практики застосування санкцій свідчить, що недотримання цих принципів призводить до формального виконання закону та зниження довіри до правової системи.

Таким чином, пропорційність санкцій виступає універсальним механізмом забезпечення балансу між публічними інтересами та захистом прав і свобод громадян у надзвичайних умовах. Вона перед-

бачає мінімізацію шкоди для окремих осіб, диференційоване застосування заходів, а також належний контроль за їх виконанням. Науково обґрунтоване застосування принципу пропорційності дозволяє державі підтримувати легітимність і справедливість своїх дій, водночас забезпечуючи ефективний захист національної безпеки та стабільності суспільства під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костицький М.В. Позитивізм як методологія юриспруденції. Філософські та методологічні проблеми права. 2014. № 2. С. 16-35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_2_4 (дата звернення: 1.03.2026)
2. Козюбра М. І. Верховенство права – основоположний принцип правової і політичної систем України. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Харків: Право, 2008. Т.1: Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. С. 148–173.
3. Шевченко С.В. Принцип пропорційності у вітчизняній доктрині права: дискусійні та малодосліджені аспекти. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30 (69). № 1. С. 103–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_law_2019_30%2869%29_1_20 (дата звернення: 1.03.2026).
4. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві. *Український правовий часопис*. № 3 (8). 2003. С. 3–27.
5. Погребняк С. П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСПЛ. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини: зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С. В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса: Фенікс, 2012. С. 294–310. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f65691e3-a13f-42d4-b594-6c17599a1801/content> (дата звернення: 24.01.2026).*
6. Тоцький Б. А. Зміст та практичне застосування принципу пропорційності в міжнародному праві. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 613-618. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/109.pdf> (дата звернення: 3.03.2026).
7. Марченко А. Р. Принцип пропорційності – принцип публічного права. *Галицькі студії*. 2024. № 7–8. С. 29-36. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2024-7-8-5
8. Теремецький В. І. Принцип пропорційності як правовий механізм забезпечення балансу між публічними інтересами та правами людини. *Вісник кримінологічної асоціації України*. №2 (35). 2025. С. 343-360. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/view/612> (дата звернення: 16.02.2026).
9. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.03.2026).
10. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство. Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 12.03.2026).
11. Шармар О. М., Дробницька Л. М. Кримінальна відповідальність за викрадення майна в умовах воєнного стану: проблемні питання зворотної дії в часі положень Кримінального кодексу України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 05. С. 115-120. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/342701> (дата звернення: 16.03.2026).

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.03.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026

Дата публікації: 10.05.2026